

VÝROBA A SPOTŘEBA VYBRANÝCH ŽIVOČIŠNÝCH BIOPRODUKTŮ

PRODUCTION AND CONSUMPTION OF SELECTED ANIMAL BIOPRODUCTS

Jaroslav Jánský, Iva Živělová

Anotace:

Příspěvek se zabývá nákladovostí a výnosností ekologicky získávaného mléka a hovězího masa, srovnává tyto výsledky s produkty získávanými konvenčními způsoby výroby a zaměřuje se i na spotřebu uvedených bioproduktů v České republice.

Klíčová slova:

ekologické zemědělství, nákladovost a výnosnost bioproduktů, spotřeba bioproduktů

Abstract:

The paper deals with cost and profitability of organically produced milk and beef, this data is compared with data of conventionally produced goods, the paper is also focused on consumption of mentioned bioproducts in the Czech Republic.

Key words:

Organic agriculture, cost and profitability of bioproducts, consumption of bioproducts

ÚVOD

Ekologické zemědělství podporuje přirozené způsoby pěstování rostlin a chovu hospodářských zvířat. Umožňuje produkovat vysoce hodnotné a kvalitní potraviny, ale ekonomická efektivnost výroby je podmínkou konkurenceschopnosti každé výroby, nevylučuje ekologické. V podmínkách ekologického zemědělství je nákladovost ovlivňována jednak povinnostmi a omezeními vyplývajícími z dodržování zákonných norem, jednak nižší užitkovostí a cenami, které ve většině případů neodpovídají kvalitě produkce. Rozdíly v ekonomické efektivnosti ekologicky a konvenčně získávaných produktů je třeba objektivizovat s cílem přípravy podkladů pro rozhodování o možných opatřeních na zvýšení konkurenceschopnosti ekologických produktů.

Ve většině států Evropské unie došlo v posledních letech k rychlému růstu jak výměry ekologicky obhospodařované půdy a počtu ekologicky hospodařících farem, tak podílu bioproduktů na trhu s potravinami. Zvyšuje se i spotřeba biopotraviny, neboť stále více spotřebitelů začíná oceňovat, že biopotraviny jsou potravinami zdravými, kvalitními a šetrnými k životnímu prostředí.

CÍL A METODIKA

Cílem příspěvku je porovnat ekonomické výsledky chovu krav a výkrmu skotu v ekologickém a konvenčním systému hospodaření. Nákladovost ekologických produktů v živočišné výrobě je posuzována ve vazbě na náklady přímé a nepřímé v obdobné struktuře, v jaké jsou zjišťovány náklady na živočišné produkty v síti testovacích podniků zařazených do výběrového šetření VÚZE v Praze. Srovnání hodnot ukazatelů mezi oběma soubory je

prováděno pomocí váženého aritmetického průměru, kde vahami jsou krmné dny příslušné kategorie zvířat. Pro hodnocení výnosnosti jednotlivých komodit v živočišné výrobě je užito užitečnosti a průměrných realizačních cen za jednotku hlavního produktu příslušné kategorie. Analýza odbytu a spotřeby bioproduktů je provedena dle struktury vybraných živočišných výrobků s využitím kvantitativních a kvalitativních hodnotících parametrů, jako např. množství produkce a jejich ceny, podmínky odbytu a využití distribuční cesty.

Příspěvek vznikl v rámci řešení výzkumného záměru PEF MZLU v Brně, MSM 6215648904 „Česká ekonomika v procesech integrace a globalizace a vývoj agrárního sektoru a sektoru služeb v nových podmínkách evropského integrovaného trhu“.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Nákladovost a výnosnost v chovu dojnic

Celospolečenským cílem chovu dojených krav by vedle produkce kvalitního mléka mělo být i plnění mimoprodukčních funkcí, což mimo jiné představuje využívání trvalých travních porostů a vytváření pracovních míst. Z podnikového hlediska je cílem chovu dojnic, stejně jako každého jiného podnikání, dosahování zisku. Znamená to, že celospolečenské (využití TTP) a podnikové cíle (dosahovat zisku) chovu dojnic (zvláště u dojnic v ekologickém systému hospodaření) nebudou vždy shodné.

Chov dojnic je odvětvím, na něž se ve výběrovém souboru ekologicky hospodařících podniků v roce 2003 zaměřuje 14,4 % respondentů. Údaje o nákladovosti a výnosnosti tohoto odvětví živočišné výroby jsou za oba srovnávané soubory podniků uvedeny v tabulce č. 1. Náklady na jeden kus a rok jsou u ekologických chovů výrazně nižší než u chovů konvenčních, v roce 2003 to bylo o 23,7 %, stejně jako v roce 2001. Rozdíl je způsoben především nízkými náklady na krmiva nakupovaná (krmí se vlastní jádro) a krmiva vlastní jsou podhodnocena (nízká vnitropodniková cena pastevního porostu a objemných krmiv). Další významnou položkou jsou pracovní náklady celkem, které jsou v roce 2003 o 15,3 % nižší vzhledem k špatnému ocenění a nepřesné evidenci živé práce u podnikatelů fyzických osob v ekologickém režimu hospodaření. Výrazně nižší odpisy zvířat (o 12,3 % v roce 2003) jsou ovlivněny menší brakací stáda. Během tříletého šetření došlo ke snížení brakace, což svědčí o stabilizaci stád. Vzhledem k nižší koncentraci dojených krav v ekologickém režimu hospodaření je zde také nižší náročnost na stavební a strojní investice. Nižší režijní náklady v ekologickém systému (o 12,3 %) mohou být způsobeny ne zcela přesnou evidencí podniků fyzických osob.

Nízká užitečnost je u krav chovaných v ekologickém režimu do velké míry ovlivněna vyšší cenou ekologických koncentrovaných krmiv (cena komplexní krmné směsi z ekologických komponentů je výrazně vyšší), proto je pastva doplňována jadernými a objemnými krmivy z vlastních zdrojů, které mají nižší nutriční hodnotu a tím i menší produkční účinnost než kompletní krmné směsi. Ve sledovaném období byla užitečnost v ekologickém systému hospodaření o více než 20 % nižší. Náklad na jeden litr mléka byl u ekologických podnikatelů v roce 2001 o téměř 10 % vyšší než u konvenčních podniků. V roce 2002 a 2003 došlo vlivem vyšší užitečnosti ke snížení těchto nákladů (přibližně o 10 %) a to na úroveň srovnatelnou s konvenčními podniky. Realizační cena od roku 2001 mírně poklesla a dostala se pod úroveň realizační ceny konvenčních podniků. Nízká realizační cena u mléka pocházejícího z ekologických chovů odráží fakt, že ekologičtí chovatelé chovají zvířata v menších koncentracích, nemají takové technologické zázemí a tudíž jsou výši své produkce méně „zajímaví“ pro zpracovatele.

V roce 2002 se v průměru míra rentability oproti roku 2001 u souboru ekologicky hospodařících podniků zlepšila, tzn. že ze záporné hodnoty -7,2 % přešla na hodnotu 4,4 %. rentabilita meziročně snížila o 3,6 %, ale zůstala kladná.

Tabulka 1: Vývoj a struktura nákladů a výnosů u dojnic

Ukazatel	Náklady celkem na kus a rok (Kč)					
	ekologické			konvenční		
	2001	2002	2003	2001	2002	2003
Krmiva (steliva)	11 412	10 625	11 893	16 486	17 124	17 122
- nakupovaná	3 143	2 019	3 317	6 826	6 793	6 573
- vlastní	8 269	8 607	8 576	9 661	10 331	10 549
Léčiva a desinfekční prostředky	53	87	323	499	527	575
Ostatní přímý materiál	585	934	1 224	1 061	1 167	1 120
Přímé materiálové náklady celkem	12 051	11 646	13 441	18 046	18 819	18 817
Ostatní přímé náklady a služby	4 852	4 424	4 050	4 285	4 552	4 761
Pracovní náklady celkem	6 798	8 711	8 287	9 570	9 574	9 782
Náklady pomocných činností	828	1 377	743	1 448	1 861	2 010
Odpisy DHM	554	382	447	1 901	1 545	1 581
Odpisy zvířat	3 758	3 532	4 197	4 720	4 736	4 808
Režijní náklady	6 535	6 721	5 382	6 377	6 429	6 140
Náklady celkem	35 376	36 794	36 547	46 348	47 515	47 898
Náklady na litr mléka (Kč/l)	8,52	7,53	7,70	7,76	7,76	7,59
Užitkovost (l/rok)	3 681	4 354	4 226	5 459	5 517	5 692
Průměrná realizační cena (Kč/)	7,91	7,86	7,76	7,58	8,16	7,83

Pramen: Výběrové šetření o nákladovosti zemědělských výrobků v síti FADN CZ a výběrové šetření ekologicky hospodařících podniků za období 2001–2003

Nákladovost a výnosnost výkrmu skotu

Výkrm skotu je orientován na zabezpečení produkce jatečných zvířat v rozsahu, který by naplnil požadavky domácího trhu a vývozu na tradiční zahraniční trhy. Vzhledem k požadavkům na kvalitní maso roste v ČR význam ekologického výkrmu skotu. Na výkrm skotu se v roce 2003 zaměřuje 63,9 % z celkového počtu 97 respondentů ekologicky hospodařících subjektů. Údaje o nákladovosti a výnosnosti tohoto odvětví živočišné výroby jsou za oba srovnávané soubory podniků uvedeny v tabulce č. 2.

U skotu ve výkrmu v ekologickém systému hospodaření lze konstatovat, že náklady celkem na kus a rok jsou přibližně stejné jako u konvenčních podniků, u ekologických podniků se pohybují kolem 95 % nákladů konvenčních podniků. Rovněž struktura nákladů je obdobná. Přesto, že jsou náklady na krmiva srovnatelné, je u ekologicky hospodařících podniků dosahována nižší užitkovost a to vzhledem k jejich nižší nutriční hodnotě. Fortifikace krmné dávky nakupovanými ekologickými krmnými směsmi s vyšší nutriční hodnotou je příliš nákladná. Z výše uvedeného důvodu užitkovost u ekologicky hospodařících subjektů se od roku 2002 snižuje. Nižší užitkovost v ekologických chovech (o 9,9 % v roce 2003) má přímý vliv na výši nákladů na přírůstek. V přepočtu nákladů na jednotku produkce, tj. na 1 kilogram přírůstku, náklady u ekologických subjektů dosahují v roce 2003 v průměru 39,22 Kč, což je o 7,8 % více oproti souboru podniků provádějících výkrm skotu konvenčním způsobem.

Vzhledem k výraznému zvýšení cen zemědělských výrobců po vstupu do EU, kde je previs poptávky nad nabídkou po ekologických produktech, lze očekávat další zvýšení realizační cen jatečných zvířat lepší než u masa pocházejícího z konvenčních chovů.

Tabulka č. 2 - Vývoj a struktura nákladů a výnosů u výkrmu skotu

Ukazatel	Náklady celkem na kus a rok (Kč)					
	ekologické			konvenční		
	2001	2002	2003	2001	2002	2003
Krmiva (steliva)	5 747	5 432	6 825	6 921	7 152	6 897
- nakupovaná	766	1 063	917	1 271	1 182	1 146
- vlastní	4 981	4 369	5 908	5 649	5 970	5 751
Léčiva a desinfekční prostředky	138	8	20	11	9	10
Ostatní přímý materiál	155	863	129	432	460	514
Přímé materiálové náklady celkem	6 040	6 302	6 974	7 364	7 621	7 421
Ostatní přímé náklady a služby	532	467	678	599	467	532
Pracovní náklady celkem	2 044	2 873	2 529	2 246	2 295	2 369
Náklady pomocných činností	1 267	811	695	650	713	688
Odpisy DHM	634	394	166	326	341	340
Odpisy zvířat	0	0	0	0	0	0
Režijní náklady	1 699	1 127	1 057	1 420	1 350	1 089
Náklady celkem	12 217	11 974	12 100	12 606	12 790	12 435
Náklady na přírůstek (Kč/kg)	39,44	36,04	39,22	38,37	37,77	36,38
Užitkovost (kg/KD)	0,80	0,84	0,78	0,85	0,86	0,86
Průměrná realizační cena (Kč/kg)	36,70	49,97	43,49	33,90	36,28	35,18

Pramen: Výběrové šetření o nákladovosti zemědělských výrobků v síti FADN CZ a výběrové šetření ekologicky hospodařících podniků za období 2001–2003

Nabídka a poptávka po vybraných produktech živočišného původu

Nabídka bioproduktů a zejména její struktura však dynamickému rozvoji výměry ekologicky obhospodařovaných ploch a počtu ekologicky podnikajících subjektů neodpovídá. Je to dáno především výrobní strukturou ekologických farem, které se zaměřují v převážné míře na trvalé travní porosty, zejména pastviny a s nimi spojený chov skotu. Současně se zvyšuje i poptávka spotřebitelů po bioproduktech. Podíl bioproduktů na celkové spotřebě potravin v České republice je 0,06% a u vybraných bioproduktů je následující: 3,5% u mléka a 0,2% u masa. Pro srovnání v Dánsku (5,4%) a Rakousku (3,1%) činní tento podíl u mléka 10,6% a 6,4% a u masa 0,9% a 0,3%. Poptávka po bioproduktech sice v České republice roste, nabídka je však nedostatečná zejména z pohledu své struktury. Některé produkty na trhu zcela chybí. Poptávka není uspokojena především u mléka a mléčných výrobků, vepřového a drůbežního masa, ovoce a zeleniny, přebytek se občas objevuje u hovězího masa.

Za jednu z hlavních překážek pro rozvoj trhu s biopotravinami v České republice je možno považovat málo rozvinuté distribuční kanály a malou transparentnost trhu. Za účelem bližšího poznání způsobů prodeje a zajišťování odbytu vyrobených produktů byly položeny respondentům výběrového souboru ekologicky podnikajících subjektů otázky, směřující do oblasti zajištění odbytu. Výsledky tohoto šetření u mléka a hovězího masa uvádíme v tabulce č.3.

Mléko je v převážné míře prodáváno zpracovatelům, pouze velmi malá část formou přímého prodeje. U jatečného skotu je situace rozdílná. 56% respondentů prodává maso zpracovatelům, 31% realizuje prodej přímo ze dvora a 12% využívá kombinace přímého prodeje a prodeje zpracovatelům. Jeden z respondentů svou produkci prodává ke konvenčnímu zpracování na jatka. Dále u jatečného skotu 50% respondentů uzavírá se svými odběrateli smlouvy krátkodobějšího charakteru, pouze 1 respondent označil uzavřené smlouvy za dlouhodobé, 50% respondentů využívá pro odbyt svých produktů uspokojení nahodilé poptávky. U mléka pouze velmi malé množství produkce je realizováno nahodile, u naprosto převážné části je odbyt zajištěn krátkodobými smlouvami. Poslední z problémů

Tabulka č.3 Způsob prodeje a odbytu ekologické živočišné produkce

		Kravné mléko	Jatečný skot
Vyrobené produkty jsou prodávány prostřednictvím:			
a)	přímý prodej ze dvora	x	x
b)	přímý prodej na tržišti		
c)	prodejny zdravé výživy		
d)	Supermarkety		
e)	Zpracovatelům	x	x
f)	jiná forma, uveďte jaká:		
2. Odbyt vyrobených produktů je zajišťován převážně:			
a)	na základě smluv nad 1 rok		x
b)	na základě smluv do 1 roku	x	x
c)	podle nahodilé poptávky	x	x
d)	jiná forma, uveďte jaká:		
3. Jsou ekologicky vyrobené produkty prodávány jako ekologické nebo konvenční?			
a)	jako ekologické	x	x
b)	jako konvenční	x	x

související s odbytem ekologických produktů, na něž byl zjišťován názor ekologicky podnikajících subjektů, byl problém, zda ekologicky vyrobené produkty jsou prodávány jako konvenční či ekologické. Tyto produkty jsou pouze výjimečně vykupovány jako produkty ekologické, naprostá většina z nich nachází své uplatnění jako produkty konvenční. Hlavním důvodem tohoto stavu jsou omezená množství či dokonce neexistence zpracovatelských kapacit pro ekologické mléko a maso.

ZÁVĚR

Akční plán České republiky pro rozvoj ekologického zemědělství do roku 2010 zdůrazňuje vzrůstající zájem spotřebitelů o bioprodukty. Vychází ze stavu, kdy v České republice se podařilo vybudovat národní trh a menší množství bioproduktů vyvážet. Pro naplnění stanovených cílů v Akčním plánu je mimo jiné také potřebné, obdobně jako ve vybraných evropských zemích, provést analýzy výroby a odbytu bioproduktů. Provedené analýzy je nutno využít k dalšímu rozšiřování trhu s biopotraviny, jakož i k zefektivňování výroby bioproduktů a posilování pozitivního vnímání kvality bioproduktů spotřebiteli.

LITERATURA

JÁNSKÝ, J., ŽIVĚLOVÁ, I.: Komparace ekonomických aspektů vybraných chovů zvířat v ekologických a konvenčních podmínkách. *Sborník zemědělské fakulty v Českých Budějovicích*. Zemědělská fakulta JU, České Budějovice, 2004, s. 89-92, ISSN 1212-5598

ŽIVĚLOVÁ, I., JÁNSKÝ, J.: Analýza současného stavu odbytu vybraných bio produktů v České republice a v zahraničí. *Sborník z mezinárodní vědecké konference Firma a konkurenční prostředí*, PEF MZLU v Brně, Brno 2004, s.353-359, ISBN 80-7302-078-5

Kontaktní adresa:

Doc. Ing. Jaroslav Jánský, CSc., Prof. Ing. Iva Živělová, CSc., Ústav podnikové ekonomiky, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Zemědělská 1, 613 00 Brno, Česká republika, tel. +420545132633, podeko@mendelu.cz